

İNSANA SEVGİ RUHUNDA

Əli Rza Xələflinin “İnsana inamın tərənnümü” ədəbi-publisistik kitabına “Ön söz”

Elçin MEHRSSLİYEV,
filologiya elmləri doktoru,
yazıçı-publisist

Düşünürəm ki, insana sevgi olmasa, onun mükəmməl, yetkin obrazını da yaratmaq heç bir sənətkara nəsisib olmazdı.

“İnsana inamın tərənnümü” adlı kitabı vərəqləyirəm. Bu kitab başqa bir kitab haqqında tək-cə məzmun daşıyıcısı deyil, həm də tədqiqat, araşdırma mənbəyidir. Mələhət Soltanqızının “Yarımqıq ömrün xatirəsi” kitabı haqqında, onu da deyim ki, ilk dəfə belə geniş və əhatəli tədqiqat yazılır.

“İnsana inamın tərənnümü” kitabında həm də Xələflinin özünün bitib-tükənməyən düşüncələri ilə də tanışlıq məndə dərin təəssüratlar yaratdı.

Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı bir çox cəhətdən nə qədər varisliyi və ənənələri saxlasa da, öz fərqliliyi ilə də diqqəti cəlb edir. Çünki siyasi buxovlardan azad olunmuş ölkənin vətəndaşı olaraq hər bir yazıçı, şair, ümumiyyətlə, sənət adamı özünün daxili-mənəvi təbiətindən gələn hissələrini, duyğularını sərbəst şəkildə ifadə etmək imkanı qazanıb. Görünür, bütövlükdə xalqın və məmləkətinin siyasi cəhətdən azadlığını hiss edən sənətkar da özünüifadə imkanları ilə sərbəstliyindən fəxarət duyur. Hiss edir ki, onun yaradıcılıq üfqləri kifayət qədər geniş və maneəsizdir.

Əli Rza Xələfli “Kredo” qəzeti ilə ədəbi mühitimizdə yaradıcılığını reallaşdıran, oxucuları ilə, əgər belə demək mümkünsə, birbaşa ünsiyyətdə olan müəlliflərdəndir. Onun çoxcəhətli yaradıcılığı ədəbi mühitin, demək olar ki, həmişə diqqətində olub. Zəngin poeziyası, sözün həqiqi mənasında, çox məhsuldar publisistikası, nəsr və jurnalistlik fəaliyyəti... bir insan gücünün imkanlarından az qala qat-qat artıq enerjini reallaşdırır bilir. Onun son illərdə, bir az da dəqiqləşdirsək, müharibədən sonrakı dövrdə kitablara çevrilmiş əsərləri göstərir ki, o, yaradıcılığının yeni mərhələsinə daxil olub. Son üç ildə bir-birinin arxasınca çap olunan poetik əsərləri, ədəbi-publisistik kitabları göstərir ki, yaradıcılığının çox məhsuldar bir mərhələsinə yaşayır.

Mən Əli Rza Xələflinin yaradıcılığını ardıcıl izləyirəm. Bir neçə kitabı ilə də redaktor olaraq yaxından tanışam. Və əlbəttə, həmin tanış olduğum kitablarına da məmnuniyyətlə ön söz yazmışam. İndi onun yeni kitabı nəşrə

hazırlanıb: “İnsana inamın tərənnümü”. Ədəbi-publisistik düşüncələr janrında yazılmış kitab tədqiqatçı-alim, şair Mələhət Soltanqızının poemalarının təhlilinə həsr olunub.

Onu da deyim ki, Mələhət Soltanqızının özü də tədqiqatçı-alim olaraq və həm də dəyərli poemaları ilə oxucu arenasında kifayət qədər aydın görünən bir müəllif kimi müstəqillik dövrünün yetirməsidir.

O, 1992-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsini bitirib. Bir sıra şeir və poemalar kitabları ardıcıl olaraq nəşr olunub. Ancaq biz onu daha çox ədəbiyyat tədqiqatçısı kimi tanıyırdıq, filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktorudur və elmi tədqiqatlarını da davam etdirməkdədir.

Mələhət Soltanqızının 2022-ci ildə nəşr olunmuş “Yarımqıq ömrün xatirəsi” adlı poemalar kitabına eyni adlı “Yarımqıq ömrün xatirəsi”, “Ruhun savaşı”, “Könül yarası”, “Qadın”, “Dünya”, “Həyat, insan, zaman”, “Yoxsulluq”, “Xəyanətin bədəli” kimi poemaları daxil edilib. O, təbiət etibarilə savaşı bir müəllifdir. Hətta sırada adını çəkmədiyim poemalarından biri belə adlanır: “Bu gün kini, nifrəti düşməne çevirməli”. Bu əsər göstərir ki, o, heç vaxt Azərbaycan xalqının öz torpaqlarını azad etmək uğrunda mübarizəsindən kənarda olmayıb. II Qarabağ müharibəsindəki qələbəmizdə söz-sənət adamlarının böyük rolundan danışanları mən də təqdir edirəm. Çünki Mələhət Soltanqızı II Qarabağ savaşına qədər sözün həqiqi mənasında inam uğrunda sözün mübarizə aparan bir müəllif kimi tanınıb. Təsəffüf deyil ki, hələ 20 il bundan əvvəl yazdığı əsərində xalqımızın ruhunun səfərbərliyindən danışır. Kini, nifrəti düşməne qarşı yönəltməyi təlqin edirdi. “Kredo” qəzetində onun “Yarımqıq ömrün xatirəsi”, “Ruhun savaşı”, “Könül yarası”, “Qadın” poemaları haqqında Ə.Xələflinin geniş və əhatəli təhlilləri oxuculara tanışdır. Düşünürəm ki, M.Soltanqızının poemalarını ədəbi-publisistik düşüncələr müstəvisinə gətirən Əli Rza Xələfli “İnsana inamın tərənnümü” adı ilə hazırladığı kitabda onun mənəvi mühitindən, insanlara aşılamaq istədiyi ali duyğulardan daha geniş və əhatəli danışır.

“İnsana inamın tərənnümü” kitabı ilə yaxından tanışlıq göstərir ki, hər bir müəllif üçün cəmiyyətə doğmaliqla yanaşmağın təzahürü insana inamın təlqini ilə bağlıdır.

Ümumiyyətlə, hər bir sənətkarın ən uca ideali insanın gələcəyə inamını qorumaqdır. Bütün hallarda həyatı təbliğ etmək, yaşamağın dəyərini aşılamaq istəyi sənətkar üçün əsas şərtidir.

Dünya və həyat haqqında yazılanların hamısını cildlərə yığmaq mümkün olsaydı, heç bunun axırına çatmaq mümkün olmazdı. Amma hər dövrün sənətkarı dünya haqqında yazdığı özünə borc bilir. Çünki, əslində, dünya elə insanlığın ümumi məkanıdır və bunu qorumaq yenə elə insanlığın borcudur.

Əli Rza Xələfli Mələhət Soltanqızının “Dünya” poeması haqqında danışarkən maraqlı poetik publisistika üslubunda oxucularla düşüncələrini bölüşür: “Ümumiyyətlə, dünya insan evidir - deyirik. Bu evin aqilləri, müdrik-

ləri insanı dünyanın əşrafı adlandırır. Həqiqətən, əgər insan olmasaydı, bir sözlə, dünyada insansız həyat davam etsəydi belə, onun gözəlliyinin bir dəyəri olmazdı. Çünki dəyər insan düşüncəsinin məhsuludur. İnsan düşüncəsi isə dəyəri özünə və yaşadığı mühitə münasibətdə müəyyənləşdirir”. Göründüyü kimi, burada biz müəllifin ümumi dünya evində insanın əsas aparıcı güc mənbəyi olduğunu diqqətə çəkməsi ilə razılışmaya bilmərik. Həqiqətən də canlı aləmin içərisindən insanı götürmək mümkün olsaydı, onda həyat öz dəyərini itirmiş olardı. Demək, həyatın gözəllik mahiyyəti insanla çox bağlıdır. Daha doğrusu, həyatın gözəllik mahiyyətini elə insan müəyyənləşdirir.

Əlbəttə, dünya haqqında hər kəsin öz mülahizələri olduğu kimi, M.Soltanqızının da dünya haqqında öz düşüncələri var. Əgər belə demək mümkünsə, o, özündən əvvəlki sənətkarların dünya haqqında düşüncələrini təkrar eləmir, sadəcə özünün gördüyü, qavradığı dünya haqqında düşüncələrini öz oxucuları ilə bölüşür.

“İnsana inamın tərənnümü” kitabında M.Soltanqızının dünyaya münasibətinə müəllif kifayət qədər geniş yer ayırır: “Mələhət Soltanqızı maraqlı poetik düşüncələrlə qələmə aldığı “Dünya” poemasında dünya və insan münasibətlərinə işıq salmaq istəyir. Əlbəttə, bu o qədər də asan deyil. Dünyanın çox böyük filosofları (məsələn, İmmanuel Kant) dünyanı dərk olunmaz hesab edirdi. Materialist fəlsəfə isə dünyanın dərk olunulduğu haqqında təlimlərlə ardıcıl çıxış edir. Zənnimizcə, əgər dünyanın dərk olunulduğu anlamı səhv olsaydı, heç şairlər də bu məsələyə bu qədər vaxt sərf etməzdilər. Şübhəsiz, “Dünya” poemasının müəllifi Mələhət Soltanqızı da öz düşüncələrində dünyanın görünən və görünməyən tərəflərinə sözlə işıq yolu çəkir. Və bununla insanlarla dünya arasında körpü qurmağa çalışır”. Bununla da biz hiss edirik ki, dünyanın qayğısını çəkən hər kəs elə dünyanın ən doğmasıdır, əzizidir. Əgər belə demək mümkünsə, dünyanın sahibi elə dünyanın qayğısını çəkən insandır. Bu mənada Mələhət Soltanqızı da dünyamızın qayğısını çəkənlərdən biridir.

Əli Rza Xələfli M.Soltanqızının poemalarının təhlili əsasında filosof müəllif kimi xarakterizə edir. O göstərir ki, M.Soltanqızı “Həyat, zaman, insan” poemasında da dünya haqqında fəlsəfi düşüncələrini davam etdirir.

“İnsana inamın tərənnümü” kitabının müəllifi bu əsər haqqında danışarkən triadanı (həyat, insan, zaman) mükəmməl üçbucaq formulu kimi təqdim edir. Əgər tərəflərdən biri yoxdursa, digərləri də yoxdur. Müəllif bu barədə düşüncələrini M.Soltanqızının əsərinə istinadla belə təqdim edir: “M.Soltanqızının “Həyat, zaman, insan” poemasının üçlü obrazı əslində, bir vahid obrazda birləşir. Yəni tarix obrazı bu üçlü obrazı özünə ehtiva edir. Tarix göstərir ki, müəyyən zaman əhatəsində yaşayan hər hansı bir tarixi şəxsiyyət bütün güc hüdudsuzluqlarına baxmayaraq, axır ki, bir vaxt gəlir ki, zamanın tələbinə tabe olur. Yəni ömrünü başa çatdırır. Təqribən müəllifin belə bir düşüncəsi əsasdır ki, insan tarix qarşısında hesabat verərkən həyat və zamanla birgə - müştərək bir

ömür yaşadığını etiraf etsin. Gərək insan unutmasın ki, tarix donmuş vəziyyətdə olsa belə, həyatı özünə ehtiva edir, insanı əməlinin izi ilə yaddaşına yazır, zamanı isə konkret ünvana olaraq göstərir”. Əlbəttə, sonra müəllif fikrini aydınlaşdırmaq üçün əsərdən ayrı-ayrı parçalara müraciət edir. Bu üçlüyün vəhdətini təmin edən güc mənbələrini göstərir. Hətta cəmiyyətdəki neqativ halların bu formulu dağıtmağa yönəlik olduğunu da qeyd edir. Amma bütövlükdə formül ilahi bir nizamlı tənzimləyir və tərəflər bir-birindən ayrılmaz olaraq qalır.

“İnsana inamın tərənnümü” kitabında M.Soltanqızının “Yoxsulluq” adlı poeması da təhlil olunur. Müəllif bu əsərin təhlilinə “Sosial problemlər və mənəvi tarazlıq” adlı sözün həqiqi mənasında sosioloji tədqiqat təsiri bağışlayan bir yazı həsr edib.

Bu yazıda da Ə.Xələfli cəmiyyət haqqında maraqlı düşüncələrlə fikrini reallaşdırır: “Cəmiyyət bütün zamanlarda yüksələn xətlə inkişaf etmir. Bəzən cəmiyyətin həyatını durğunluq, bəzən də inqilabi şəkildə dəyişilmələr müşayiət edir. Olur ki, cəmiyyətin sosial cəhətdən nisbətən təmin olunmuş mühitlə müşayiət olunur. Əlbəttə, müharibələr, inqilablar, çevrilişlər cəmiyyətin ahəngdar inkişafına mane olan hadisələrdir. Bunun da nəticəsi onunla üzə çıxır ki, cəmiyyətin həyatında ahəngdar mühit pozulur, əmək intizamı deyilən mahiyyət arxa plana keçir, bir sözlə, hərə-mərəlik mühiti yaranır. Bu da insanların həyatına mənfi təsir göstərir. Ən başlıcası, əhalinin tavanasız təbəqəsinə daha çox ziyan dəyir”. Əlbəttə, bütün hallarda yoxsulluq ciddi sosial problemdir. Əslində, cəmiyyətdəki bir çox qalmaqalları, çevrilişlərin və inqilabi proseslərin də mərkəzində məhz bu problem dayanır. Ona görə də müəllif insana inamın sarsılması mənasında onun maddi təminatlılığının təsir gücünü kifayət qədər aydınlığı ilə göstərir. Demək, maddi təminat cəmiyyətin harmoniyası üçün bu gün də vacib şərt olaraq qalır.

Ə.Xələfli müəllifin digər poemaları haqqında da maraqlı təhlillər aparır. Öz təhlilləri ilə oxucu və sənətkar arasında ciddi ünsiyyət körpüsü yaratmağa çalışır.

Düşünürəm ki, Mələhət Soltanqızının maraqlı poemalarını Ə.Xələfli “İnsana inamın tərənnümü” ədəbi-publisistik düşüncələr kitabında kifayət qədər mükəmməlliyyəti ilə təhlil edib. Bu təhlillər imkan verəcək ki, oxucu təqdim olunan əsərləri daha yaxşı qavrasın.

Yekun olaraq onu da qeyd etmək istərdim ki, M.Soltanqızı Vətənin bütövlüyü uğrunda mübarizədən kənarda qalmayıb. Bütün ruhu ilə, xalqın savaşı uğrunda qətiyyətinə sözü ilə yardımçı olub.

İnanıram ki, “İnsana inamın tərənnümü” oxucu diqqətindən kənarda qalmayacaq. Çünki burada çox üstün bir müəllif məramı var. Müəllif insana inanır və bu inamla da öz düşüncələrini yüksək ilham və coşqu ilə qələmə alır.

Kitab insana sevgi ruhunda yazıldığı üçün maraqla oxunacaq.